PROJECTE SABER FER

Història

SÈRIE **DESCOBREIX**

ESO 4

El llibre **Història**, per a quart curs d'ESO, és una obra col·lectiva concebuda, dissenyada i creada al Departament d'Edicions Educatives de Grup Promotor / Santillana, dirigit per **Teresa Grence Ruiz** i **Pere Macià Arqué**.

En l'elaboració hi ha participat l'equip següent:

David Cao Costoya
Òscar Costa Ruibal
Albert Ghanime Rodríguez
Elena de Martín Rojo

EDICIÓ
Marta Ballester Gassó
Marta Roig Barbarà

EDICIÓ EXECUTIVA
Marta Ballester Gassó

DIRECCIÓ DEL PROJECTE
Lourdes Etxebarria Orella

Les activitats d'aquest llibre no s'han de fer mai al llibre mateix. Les taules, els esquemes i altres recursos que s'hi inclouen són models perquè l'alumnat els traslladi a la llibreta.

SANTILLANA GRUP PROMOTOR

Índex

Unitat	Lectura inicial	Saber		Saber fer
Introducció a la Història 8		• La importància i la tasca de l'historiador • La cronologia • Les edats de la història		• Interpretar el mapa del món a mitjan segle XVIII • Elaborar una línia del temps
1 El segle XVIII 14	Quin paper van tenir els salons de l'aristocràcia en el desenvolupament cultural del segle XVIII?	**1.** Continuïtats i canvis a la societat del segle XVIII **2.** El predomini del món rural **3.** El segle de les llums **4.** La Guerra de Successió i el reformisme borbònic a l'Espanya del segle XVIII	**5.** Catalunya dins l'Espanya borbònica **6.** Societat i economia a la Catalunya del segle XVIII **7.** Art i ciència en el segle XVIII	• Definir conceptes
2 La Revolució Industrial 38	La màquina de vapor va ser realment revolucionària?	**1.** Els factors de la primera Revolució Industrial **2.** La Gran Bretanya, escenari de la primera Revolució Industrial **3.** Els canvis tecnològics i el desenvolupament de la indústria	**4.** La revolució dels transports i l'impuls del comerç **5.** Els efectes de la industrialització en la població i les ciutats **6.** Una nova societat de classes **7.** Els inicis del moviment obrer	• Interpretar un edifici singular: la fàbrica
3 Les revolucions dels segles XVIII i XIX 60	Qui va representar el tercer estat als Estats Generals?	**1.** Els motors ideològics dels canvis polítics del segle XIX **2.** La Revolució Americana **3.** L'esclat de la Revolució francesa i l'abolició del feudalisme **4.** La radicalització i la moderació del procés revolucionari francès **5.** L'etapa napoleònica	**6.** La Restauració absolutista i les revolucions liberals i democràtiques **7.** Els moviments nacionalistes **8.** La independència d'Hispanoamèrica i el creixement dels Estats Units **9.** Art, ciència i cultura durant la primera meitat del segle XIX	• Estructurar i desenvolupar un tema
4 La construcció de l'estat liberal espanyol i els orígens del catalanisme 84	Com van ser elegits els diputats a les Corts de Cadis?	**1.** La guerra del Francès i les Corts de Cadis **2.** La reacció absolutista i la revolució liberal **3.** L'Espanya isabelina **4.** El final del regnat d'Isabel II i el Sexenni Democràtic **5.** La Restauració canovista **6.** La industrialització a Espanya i Catalunya	**7.** Demografia i societat a l'Espanya del segle XIX **8.** Els orígens i el desenvolupament del catalanisme **9.** Art, ciència i cultura al segle XIX espanyol	• Interpretar un organigrama
5 L'era de l'imperialisme i la segona Revolució Industrial 110	Per què els països europeus van iniciar una cursa per repartir-se l'Àfrica i l'Àsia?	**1.** La Segona Revolució Industrial: noves indústries i noves potències **2.** La gran empresa i els nous sistemes de producció **3.** Els canvis polítics i l'aparició dels partits obreristes **4.** Els factors que van impulsar l'imperialisme europeu	**5.** La consolidació dels grans imperis colonials **6.** L'organització i l'administració de les colònies **7.** La cultura, la ciència i l'art al segle XIX	• Interpretar un mapa d'evolució
6 La Primera Guerra Mundial i la Revolució Russa 134	L'ús d'armes químiques estava permès en la guerra?	**1.** El món del 1914 **2.** L'esclat de la Gran Guerra **3.** Les grans etapes de la confrontació bèl·lica **4.** Les conseqüències del conflicte armat **5.** Ciència, art i cultura en el període bèl·lic **6.** L'esfondrament del tsarisme a Rússia	**7.** La revolució d'octubre i la guerra civil **8.** La construcció de l'URSS **9.** Instauració i consolidació de l'estalinisme **10.** Les transformacions socioeconòmiques a la Rússia soviètica	• Sintetitzar la informació en un esquema de claus

Saber-ne més	Text històric fonamental	Descobreix	Compromesos	Treball específic de competències	Maneres de pensar	Aprenentatge cooperatiu
• La demografia • La fisiocràcia	• La divisió de poders • Decrets de Nova Planta	• La vida a la cort dels Borbó • El jaciment arqueològic del Born • Goya	L'educació	• **Aplica una tècnica:** Analitzar i comentar textos històrics • **Resol un cas pràctic:** Les societats econòmiques d'amics del país	• **Anàlisi ètica i moral:** La llibertat, un dels drets fonamentals dels éssers humans	Un drama històric: *Un soñador para un pueblo*
	• La riquesa de les nacions • Valors de la classe mitjana • La Primera Internacional	• La màquina de vapor. Inventors i empresaris • Les condicions de vida de la classe obrera durant la Revolució Industrial	Els drets socials i laborals	• **Aplica una tècnica:** El mapa de conceptes • **Resol un cas pràctic:** El debat a la Primera Internacional		Les transformacions de la ciutat industrial
• Els sans-culottes	• Declaració d'Independència dels Estats Units • Sobre el procés del rei • La ideologia de la Restauració • Discurs de Simón Bolívar • Discurs d'Abraham Lincoln a Gettysburg	• La pintura paisatgística del romanticisme alemany	Els drets humans La Declaració dels Drets de l'Home i del Ciutadà		• **Anàlisi científica:** La complexitat del concepte de sobirania	Una novel·la sobre la unificació d'Itàlia: *Il gattopardo*
• Les conspiracions liberals • Francesc Pi i Margall	• Constitució de 1812 • Constitució de 1845 • Desamortització de béns d'ordes religiosos • Constitució de 1869 • El cantó de Cartagena • Constitució de 1876 • Les Bases de Manresa	• Les colònies industrials • La conquesta de la salut	L'estat de dret	• **Aplica una tècnica:** Comparar textos per treure'n conclusions • **Resol un cas pràctic:** L'estàtua de Ferran VII	• **Anàlisi científica:** Com va ser assassinat el general Prim?	La ciutat com a recurs didàctic. El nomenclàtor, els edificis i els monuments
	• El treball en cadena • Igualtat per a les dones • La missió colonitzadora • Conferència de Berlín	• La importància del treball en cadena • Els exploradors i les exploracions • Els grans corrents artístics des del 1850 al 1914	La colonització i l'oposició antiimperialista i antiracista	• **Aplica una tècnica:** Analitzar una justificació: la missió de l'home blancs • **Resol un cas pràctic:** La celebració del primer de maig i la reducció de la jornada laboral	• **Anàlisi ètica i moral:** La vida a les colònies. Els efectes de les crisis climàtiques durant l'època de l'imperialisme	Les visions contrastades del colonialisme
• L'antibel·licisme i el pacifisme	• Ultimàtum d'Àustria a Sèrbia • La guerra de trinxeres • Clàusules del Tractat de Versalles • Les demandes al Tsar Nicolau II • El testament de Lenin	• El paper de la dona durant la Gran Guerra • La influència immediata de la Revolució Russa a Europa	El dret a l'autodeterminació dels pobles	• **Aplica una tècnica:** Analitzar i comentar mapes històrics de situació • **Resol un cas:** La repressió dels *kulaks* i la col·lectivització forçosa de la terra	• **Anàlisi científica:** Les purgues estalinistes i els gulags	Notícies des del front

Índex

Unitat	Lectura inicial	Saber		Saber fer
7 La crisi de la Restauració i la Dictadura de Primo de Rivera 164	Per què eren tan freqüents les vagues i manifestacions obreres durant les primeres dècades del segle XX?	**1.** Els canvis del tombant de segle i la crisi del sistema tradicional de partits a Espanya **2.** Els conflictes colonials **3.** L'augment de les tensions socials i l'auge del moviment obrer **4.** El catalanisme polític	**5.** La Mancomunitat de Catalunya **6.** La Dictadura de Primo de Rivera **7.** Economia i societat entre els segles XIX i XX **8.** Les cultures catalana i espanyola entre els segles XIX i XX	• Analitzar i comentar una línia del temps
8 El període d'entreguerres i la Segona Guerra Mundial 188	Què van ser els camps d'extermini?	**1.** La crisi de postguerra i la recuperació econòmica dels anys vint **2.** El crac de 1929 i la depressió dels anys trenta **3.** La crisi dels sistemes polítics democràtics **4.** La Itàlia feixista **5.** L'Alemanya nazi	**6.** L'esclat de la Segona Guerra Mundial **7.** Els triomfs de l'Eix (1939-1941) **8.** El contraatac aliat i la victòria final (1942-1945) **9.** Les conseqüències de la guerra **10.** Societat, cultura i art en el període d'entreguerres	• Comentar un gràfic amb dues o més variables
9 La Segona República i la Guerra Civil 220	Què representa Manuel Azaña?	**1.** La proclamació de la Segona República **2.** El Bienni reformista (1931-1933) **3.** El bienni radical-cedista (1933-1936) i la victòria del Front Popular (1936) **4.** La vida quotidiana durant la Segona República **5.** Catalunya durant la Segona República	**6.** L'esclat de la Guerra Civil **7.** L'evolució del conflicte **8.** La vida a la rereguarda **9.** La Guerra Civil a Catalunya **10.** Educació i cultura durant la Segona República i la Guerra Civil	• Utilitzar fonts diverses per reconstruir i interpretar el passat
10 La guerra freda i la descolonització 250	Es valora el treball dels reporters gràfics?	**1.** La guerra freda **2.** Els blocs: membres i característiques **3.** Les fases de la guerra freda **4.** Dues potències competint durant la guerra freda **5.** La descolonització	**6.** La descolonització de l'Àsia **7.** La descolonització de l'Àfrica **8.** L'Orient mitjà: problema sense resoldre **9.** El naixement del Tercer món	• Analitzar el significat d'un terme històric: «teló d'acer» • Repassar un tema
11 La dictadura franquista i la transició 280	Què va ser la desfilada de la Victòria?	**1.** Les principals característiques del franquisme **2.** Els anys de l'autarquia (1939-1945): feixisme i misèria **3.** La consolidació del règim (1945-1959) **4.** Els canvis dels anys seixanta **5.** La crisi final de la dictadura (1969-1975) **6.** Catalunya sota el franquisme	**7.** La transició: un procés sense ruptura **8.** La consolidació de la democràcia **9.** Catalunya: transició, recuperació institucional i normalització democràtica **10.** La modernització econòmica i el canvi social	• Analitzar les rutes de l'exili • Crear quadres de doble entrada per comparar períodes històrics
12 La postguerra freda i el món actual 310	Com veiem el segle XXI?	**1.** El món a finals de segle XX **2.** Règims comunistes i règims islàmics **3.** La dissolució de l'URSS i la desaparició del bloc comunista **4.** La reunificació d'Alemanya el 1990 **5.** La influència internacional dels Estats Units **6.** El projecte de la Unió Europea en crisi	**7.** La globalització i els nous centres de poder **8.** El món islàmic **9.** Els grans conflictes mundials **10.** El terrorisme internacional **11.** Progrés, creixement i sostenibilitat	• Analitzar una cançó i el seu context històric
Projecte TIC 340	Elaborar un catàleg amb les fotos clau del segle XX			

Saber-ne més	Text històric fonamental	Descobreix	Compromesos	Treball específic de competències	Maneres de pensar	Aprenentatge cooperatiu
• L'enfonsament del Maine. • Enric Prat de la Riba	• Estatuts de la Mancomunitat de Catalunya • Manifest de Primo de Rivera	• La crisi de la fil·loxera	Per unes condicions de treball dignes	• **Aplica una tècnica:** Comentar una caricatura • **Resol un cas pràctic:** La grip de 1918	• **Anàlisi ètica i moral:** La pena de mort	La reacció de la premsa davant del cop d'estat de Primo de Rivera
• La ideologia del nazisme	• El pacte de Briand-Kellog • El New Deal de Roosevelt • La ideologia feixista • La raça ària segons Hitler • El pacte germanosoviètic	• La ideologia del feixisme italià • La República de Weimar (1919-1933) • La persecució de la població jueva i gitana • L'Organització de les Nacions Unides	La pau i la seguretat internacional Llums i ombres de la Societat de Nacions	• **Aplica una tècnica:** Anàlisi i comentari d'imatges. El cartellisme polític d'entreguerres • **Resol un cas pràctic:** Els judicis de Nuremberg	• **Anàlisi ètica i moral:** Comprendre el totalitarisme	El *New Deal* de Roosevelt
• Els fets de Casas Viejas	• La decisió del rei • El vot femení • El 18 de juliol	• El Guernica de Picasso	Els drets de les dones	• **Aplica una tècnica:** La utilització de les cançons com a font d'informació • **Resol un cas pràctic:** La Segona República, més història que memòria?	• **Anàlisi ètica i moral:** Els bombardejos d'objectius civils	La Guerra Civil i el testimoni d'un «petitburgès liberal»
• El pla Marshall • Colònies i dependències en el món actual • El Txad, antiga colònia francesa, un país del Tercer Món	• L'ideari de Ghandi	• Les Alemanyes de la guerra freda • Gandhi: un procés de pau inacabat	L'Ajuda Oficial al Desenvolupament	• **Aplica una tècnica:** La redacció d'un text expositiu. La descolonització • **Resol un cas pràctic:** Una descolonització ajornada: el Sàhara occidental	• **Anàlisi científica:** La guerra de les galàxies: de la ciència-ficció a la realitat	És vigent el terme Tercer Món?
• Les organitzacions obreres al final del franquisme • La resistència cultural • La crisi de l'UCD i el cop del 23-F • La reivindicació de la llengua • Els canvis socials de les dones	• Acord espanyol amb els Estats Units • Comunicat de l'Assemblea de Catalunya • Constitució Espanyola • Preàmbul de l'Estatut de 2006	• La propaganda i els símbols del franquisme • Els camps de concentració i les presons franquistes	Les institucions democràtiques. El Parlament de Catalunya	• **Aplica una tècnica:** Analitzar una fotografia com a font històrica • **Resol un cas pràctic:** La mort de l'almirall Carrero Blanco	• **Anàlisi ètica i moral:** Què aporten els testimonis directes del franquisme i de la transició?	Els llocs de memòria: una manera d'honrar les víctimes
• La crisi mundial iniciada als Estats Units el 2007	• La dimissió de Gorbatxov	• La desintegració i les guerres de secessió a Iugoslàvia • El món després de l'11-S • Les rutes de la migració cap a Europa	La bretxa digital	• **Aplica una tècnica:** La redacció d'un tema comparatiu • **Resol un cas pràctic:** Qui és qui en el conflicte de l'Orient Mitjà?	• **Anàlisi ètica i moral:** Els murs del nostre temps	Una presentació digital: el moviment pels drets civils als Estats Units

Esquema del llibre

El llibre s'organitza en 12 unitats. Les diferents seccions de cada unitat s'orienten al desenvolupament de les competències de l'alumnat.

Doble pàgina inicial: presentació de la unitat i desenvolupament de la COMPETÈNCIA LECTORA.

S'especifiquen els continguts de la unitat (**Saber** i **Saber fer**).

Una gran **infografia** introdueix la unitat de manera motivadora.

Ens fem preguntes introdueix el contingut de la unitat a partir d'una pregunta o un enigma relacionat amb la geografia i la història.

L'apartat **Com ho sabem?** fa referència a les eines i les fonts que utilitzen els geògrafs i els historiadors en les seves investigacions.

Les activitats proposades en l'apartat **Interpreta la imatge** avaluen la comprensió lectora del text i les imatges.

Pàgines de contingut: SABER i SABER FER com un tot integrat. Els continguts i la seva aplicació es desenvolupen de manera conjunta, per aconseguir un saber més profund.

El **text informatiu** exposa els conceptes i les nocions de manera clara i estructurada.

La secció **Para atenció** aclareix conceptes difícils.

Les **competències** es treballen a partir d'activitats relacionades amb el contingut de la pàgina. Els títols i les icones ens informen de la competència que es treballa especialment.

La secció **Saber fer** desenvolupa procediments i tècniques relacionats amb els continguts de la pàgina.

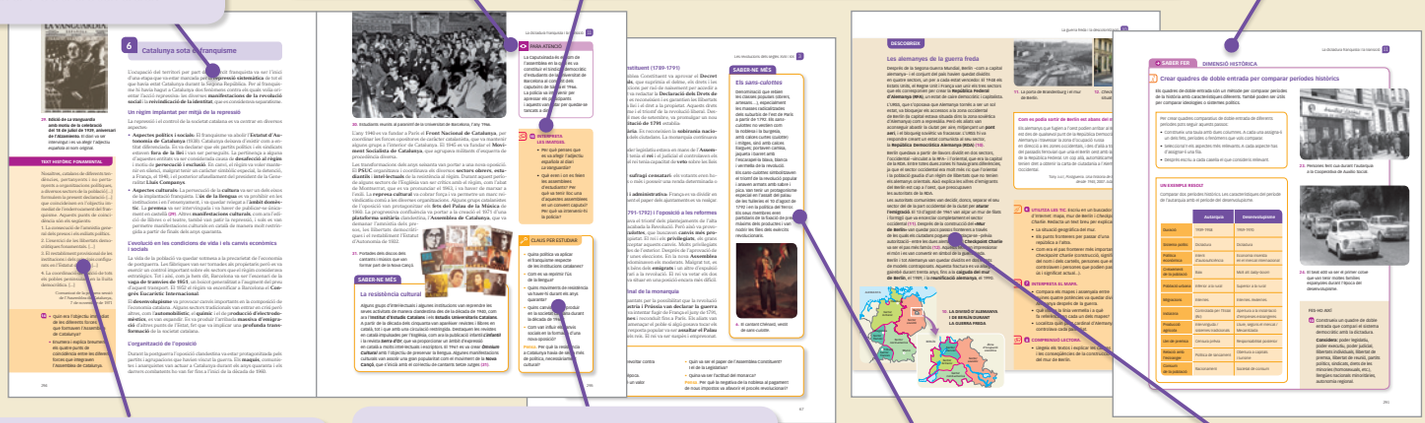

La secció **Text històric fonamental** facilita el coneixement i el comentari de textos essencials.

Les **Claus per estudiar** recullen els continguts fonamentals de la doble pàgina. Acaben amb una activitat **Pensa**, que requereix una reflexió profunda.

La secció **Saber-ne més** recull continguts de més dificultat, i descriu exemples i casos concrets.

La secció **Descobreix** proposa petites investigacions a partir d'exemples relacionats amb el contingut de la pàgina.

Activitats finals: una manera pràctica d'APRENDRE A APRENDRE.

Sempre s'hi inclou una activitat de **resum** de les idees principals.

Les activitats es classifiquen en **categories** per facilitar-ne la comprensió. El nivell de dificultat de cada activitat s'expressa gràficament: bàsic, avançat, excel·lent.

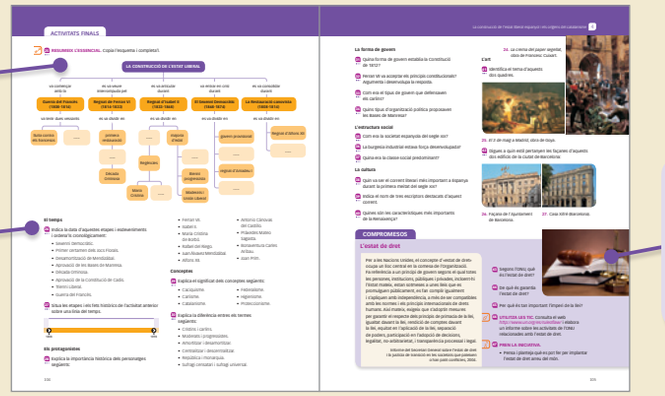

L'apartat **Compromesos** analitza problemes i la manera de fer-hi front i posa de manifest l'herència del passat.

Tasques per competències: aplicació de tot el que s'ha estudiat en contextos reals.
Aplicació de **tècniques** bàsiques de les ciències socials, resolució de casos pràctics, resolució de problemes científics, en la secció **Anàlisi científica**...

Aplicació de **tècniques** bàsiques de les ciències socials.

Reflexió, valoració i resolució de **casos pràctics**.

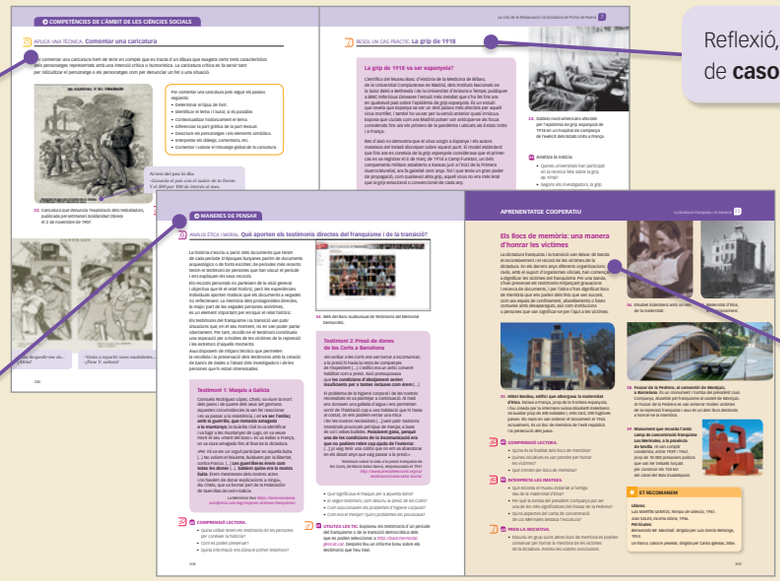

Maneres de pensar desenvolupa l'anàlisi científica, el raonament matemàtic, l'anàlisi ètica i moral i el pensament creatiu.

Cada unitat acaba amb la secció **Aprenentatge cooperatiu**, en què s'ofereixen propostes per treballar un contingut de la unitat en grup i de manera més lúdica.

PROJECTE TIC. Introdueix l'alumne en el mètode científic de l'historiador, mitjançant la realització d'un projecte d'investigació al final del llibre.

El llibre va acompanyat del llibret L'art a la Història contemporània que mostra el valor de l'art com a font històrica.

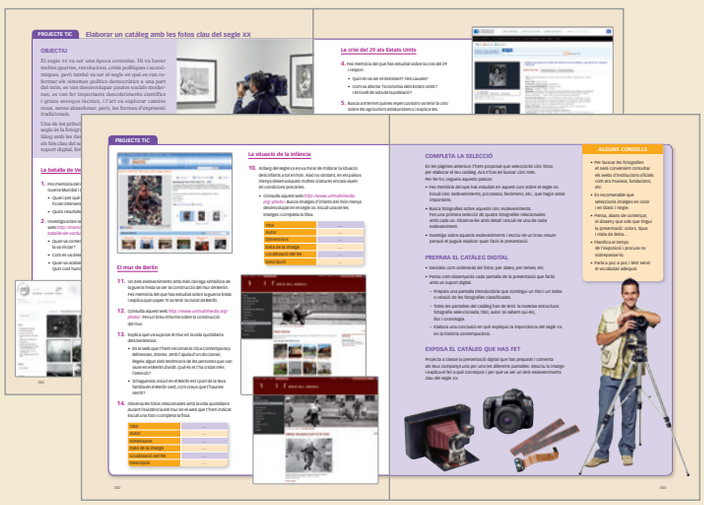

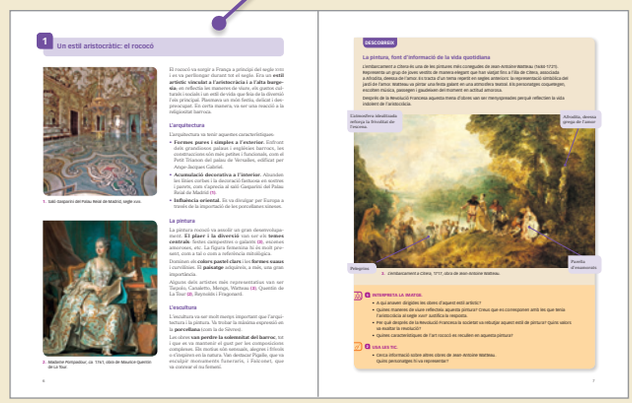

Competències

Al llarg del llibre, diferents icones assenyalen i identifiquen la competència concreta que es treballa a cada activitat o apartat.

- Competència comunicativa, lingüística i audiovisual
- Competència matemàtica
- Competència en el coneixement i la interacció amb el món físic
- Competència artística i cultural
- Competència digital
- Competència social i ciutadana
- Competència d'aprendre a aprendre
- Competència d'autonomia, iniciativa personal i emprenedoria

1 El segle XVIII

SABER

- Continuïtats i canvis que es van produir durant el segle XVIII.
- Les característiques de la societat i de l'economia del segle XVIII.
- En què va consistir la Il·lustració?
- Les causes i les conseqüències de la guerra de Successió.
- Quines conseqüències va tenir per a Catalunya el model centralitzat de la monarquia borbònica?
- L'art i la ciència en el segle XVIII.

SABER FER

- Definir conceptes.

Lectura de la tragèdia de Voltaire L'Orphelin de la Chine, *al saló de Mme Geoffrin el 1755*, d'Anicet Charles Gabriel Lemonnier (1812).

? INTERPRETA LA IMATGE

- Descriu l'escena de la imatge principal.
- A quina classe social pertanyen els assistents?
- Com definiries aquest tipus d'actes?
- Investiga quin paper tenien les dones durant la il·lustració.
- Busca informació i redacta una petita biografia de cada un dels personatges identificats.

ENS FEM PREGUNTES. Quin paper van tenir els salons de l'aristocràcia en el desenvolupament cultural del segle XVIII?

Al llarg del segle XVIII entre l'aristocràcia es van posar de moda els debats i les tertúlies intel·lectuals sobre temes literaris i científics. En aquest ambient cultural van fer proliferar els salons literaris, trobades a mig camí entre la reunió social i l'acte cultural, a casa d'un personatge distingit, especialment dames de l'alta societat, que actuaven d'amfitriones.

En uns casos es tractava d'animades converses sobre un tema d'interès i en altres de lectures en veu alta de l'obra d'un escriptor o pensador de moda. Aquestes sessions eren d'accés restringit i, per tant, minoritàries, però van permetre donar projecció pública a l'obra de poetes, dramaturgs, filòsofs i científics, i van crear un gust per la lectura compartida que es va perpetuar a través de la cultura burgesa del segle XIX i que arriba als nostres dies a través dels clubs de lectura i de les sessions organitzades per moltes biblioteques públiques.

Diderot

Turgot

Duquessa d'Enville

Madame Geoffrin

Montesquieu

COM HO SABEM?

Coneixem els hàbits i els costums de l'època a través dels llibres de memòries, dels inventaris notarials de les biblioteques particulars i, sobretot, dels nombrosos quadres que van encarregar els membres de la noblesa sobre les sessions de lectura. Una altra font són els estudis acadèmics.

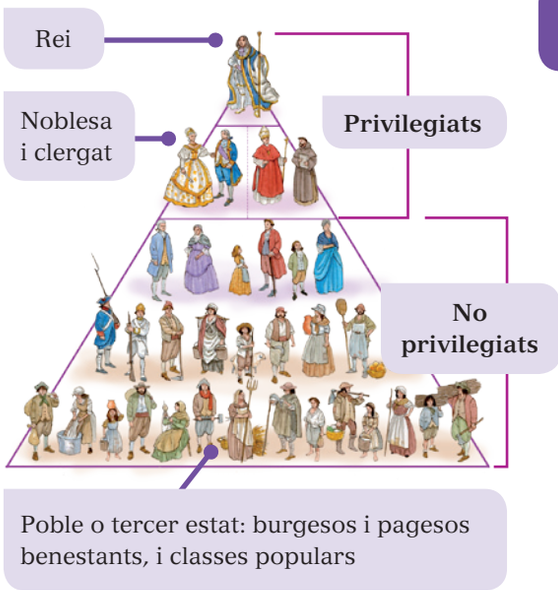

1. **L'estructura social de l'Antic Règim.** La minoria privilegiada ocupava la part superior de la piràmide social. La majoria de la població estava formada pels no privilegiats.

2. Il·lustració al·lusiva a les feixugues càrregues senyorials de l'Antic Règim.

1 Continuïtats i canvis en la societat del segle XVIII

Continuïtat de l'Antic Règim

Anomenem **Antic Règim** un sistema de relacions socials, econòmiques, polítiques i culturals que caracteritzen les societats de l'Europa occidental entre els segles XVI i XVIII:

- El manteniment de la **societat estamental** d'origen feudal.
- Un sistema econòmic que es basava en l'**agricultura** i la **ramaderia**, en què l'**activitat artesana** i el **comerç** tenien cada cop més importància.
- Un sistema polític predominant, caracteritzat per la **monarquia absoluta**. El rei concentrava tots els poders de l'estat i el model d'administració pública estava fortament centralitzat.
- Una societat dual, amb una **minoria culta** i una gran **massa d'analfabets**.

Al llarg del segle XVIII, alguns monarques, influïts per les idees de la Il·lustració, van impulsar reformes en diferents camps, com l'educació i les obres públiques, que van donar lloc a l'anomenat **despotisme il·lustrat**.

L'estructura social estamental

La **societat estamental** era la forma d'organització social característica de l'Antic Règim. Aquest sistema, d'origen medieval, dividia la societat en tres ordres o estaments: el clergat, la noblesa i el poble o tercer estat **(1)**.

La societat estamental tenia dues característiques fonamentals:

- Una estructura jerarquitzada que imposava l'**immobilisme vertical**, pel qual un membre del tercer estat no podia ascendir i pertànyer a la noblesa, llevat d'excepcions.
- L'existència del **privilegi**, que permetia a la noblesa i el clergat tenir beneficis, com ara no pagar impostos directes, rebre drets (gràcies al règim senyorial) i gaudir de lleis particulars **(2)**.

Però dins de cada estament hi havia situacions molt diferents. La **noblesa** es dividia en l'alta i la baixa noblesa. L'alta noblesa era molt rica i poderosa, però la noblesa de províncies i la baixa noblesa molt menys. El **clergat** també es dividia en alt i baix clergat. L'alt clergat estava compost pels fills menors de les famílies nobles i concentrava els alts càrrecs eclesiàstics. El baix clergat estava format per persones procedents del tercer estat i moltes vegades vivia molt pobrament. El **poble** o **tercer estat** comprenia tota la resta de persones i estava format per rics: pagesos benestants i burgesos, i pobres: classes populars.

1 INTERPRETA LA IMATGE I EL GRÀFIC.

- A quins estaments pertanyen els personatges que hi ha damunt la pedra? I el que hi ha a sota?
- Què simbolitza la llosa de pedra situada entre els personatges?
- Relaciona la tesi del text d'Alexis de Tocqueville i comenta la imatge.
- Descriu i comenta l'estructura de la societat estamental.

Els motors del canvi

Durant el **segle XVIII**, a la majoria de països d'Europa es van mantenir quasi inamovibles les **estructures** socials i econòmiques de la societat tradicional de l'**Antic Règim**. Malgrat la pervivència d'aquest model, al llarg del segle es van posar en marxa processos que transformarien de soca-rel la societat europea. Els **canvis** van afectar les estructures demogràfiques, polítiques, socials, econòmiques i culturals de la major part de països, especialment dels de la zona occidental. El Regne Unit i França van ser els primers que van experimentar canvis profunds. Després els seguirien altres territoris. **Els ritmes de transformació**, però, **no van ser iguals a tot arreu**. I dins d'un mateix país, unes zones van evolucionar més ràpidament que altres. Els grans motors d'aquests canvis van ser la **industrialització** i la **Revolució Francesa**.

2 COMPRENSIÓ LECTORA.

L'Antic Règim i la Revolució

Una cosa sorprèn des del principi: la Revolució, l'objectiu de la qual era abolir a tot arreu el que quedava de les institucions medievals, no va esclatar als països en què aquestes institucions, més ben conservades, feien sentir més al poble les seves molèsties i els seus rigors, sinó, per contra, en aquells on menys molestaven; de manera que el seu jou va semblar més insuportable allí on en realitat era menys pesat.

Alexis DE TOCQUEVILLE, *L'Antic Règim i la Revolució*, 1856. Adaptació

- Indica el tipus de font.
- Indica la idea central del text i comenta-la.
- Quina relació hi ha entre l'Antic Règim i l'edat mitjana?

SABER FER

Definir conceptes

Definir consisteix a explicar de forma clara i entenedora el sentit de les paraules. Perquè assoleixi aquest objectiu, la definició ha de ser el més breu possible. S'han d'evitar les digressions, ja que confonen. En el cas de les paraules directament relacionades amb fets o processos històrics, és molt important la contextualització a través de la cronologia i la localització geogràfica.

Feudalisme

Sistema d'organització política i social de la majoria de països de l'Europa occidental entre els segles IX i XV (edat mitjana) i que en alguns aspectes es va prolongar durant els segles XVI a XVIII (edat moderna), i fins i tot més enllà. La base d'aquest sistema era el feu, element central de la relació entre els senyors feudals i els seus vassalls.

FES-HO AIXÍ

3
- Identifica la paraula que has de definir, per exemple, estament.
- Busca-la al diccionari.
- Tria l'accepció (significat) adient. Pensa que una mateixa paraula pot tenir significats diferents segons el context (polisèmia).
- Defineix, si és possible, el terme amb les teves paraules.
- Fes una frase d'exemple, en què s'utilitzi el terme amb el significat adient.

CLAUS PER ESTUDIAR

- Assenyala les característiques més importants de l'Antic Règim.
- Quins grups socials formaven la societat estamental?
- Indica quins van ser els grans motors de transformació de la societat de l'Antic Règim.

Pensa. Els estaments de l'Antic Règim eren socialment homogenis? Argumenta la resposta.

2 Predomini del món rural

3. *L'era*, obra de Goya. L'agricultura continuà sent al llarg del segle XVIII la principal activitat econòmica.

4. Manufactures reials angleses.

4 INTERPRETA LES IMATGES.

- Descriu l'escena del document 3. Indica el nom del tipus de cultiu.
- Quins eren els conreus característics de la zona mediterrània?
- Descriu l'escena del document 4. Indica quins personatges hi ha i què fan.

L'agricultura

La característica principal de l'economia de l'Antic Règim era el predomini de l'agricultura i la ramaderia, i el creixement progressiu i constant del comerç i la indústria artesana.

En el segle XVIII, la majoria de la població vivia al camp i es dedicava a l'agricultura **(3)**. En general, es tractava d'una **agricultura de subsistència**, en terres de secà amb rendiments baixos. La major part de les explotacions es dedicaven al cultiu de cereals. A la zona mediterrània, les plantacions de vinyes i oliveres permetien l'obtenció de vi i oli, productes destinats a la comercialització.

La **pèrdua de collites** successives pel mal temps, l'esgotament de les terres, la falta de fertilitzants i la precarietat dels transports afavorien l'esclat de crisis de subsistència, períodes de fam en què **augmentava la mortalitat** i **creixien les tensions socials**. Malgrat tot, la població europea va augmentar com a conseqüència de la disminució de la mortalitat, especialment de la catastròfica. El creixement de la població va estimular l'augment de la producció agrària. Amb tot, a la majoria de països van continuar les formes de producció tradicionals.

El règim senyorial

La **propietat de la terra** estava fonamentalment en **mans dels privilegiats**.

- Les **terres de la noblesa no es dividien mai**, gràcies a uns sistemes de transmissió de la propietat que les vinculaven als títols nobiliaris i no als individus, la qual cosa provocava que les terres patrimonials poguessin augmentar, però no disminuir.
- Les terres amortitzades del clergat, també anomenades de **mans mortes**, tampoc no es podien vendre.
- La resta de les terres estaven en mans de la **monarquia**, de **particulars** o dels **ajuntaments** (béns de propis i de comuns, també amortitzats).

Malgrat que la major part de pagesos gaudien de **llibertat personal**, molts estaven sotmesos als forts **impostos del règim senyorial**. A més, els camperols havien de pagar molts altres impostos; a l'**Església** i a la **monarquia**. Això creava **descontentament** al camp, malestar que avançava paral·lel al d'altres sectors socials, com la burgesia, part de l'aristocràcia i del clergat, i les classes populars urbanes.

El desenvolupament de la indústria i el comerç

La indústria de l'Antic Règim girava fonamentalment al voltant dels petits tallers artesans, controlats pels gremis, però –per mitjà de la iniciativa de comerciants emprenedors– van aparèixer fórmules noves de producció, com el ***putting out system*** i el ***domestic system*** (5). En el primer, un comerciant facilitava la matèria primera i les eines als camperols que treballaven per a ell, i després recollia el producte, que venia, sobretot, en el mercat colonial. En el segon cas, l'artesà feia d'empresari i treballava al marge del control gremial.

La monarquia va crear **manufactures reials**, però aquestes instal·lacions eren grans tallers artesans més que no pas indústries modernes, perquè estaven centrades en la producció d'armes o articles de luxe per al consum de les elits i no s'hi utilitzava maquinària ni maneres de producció modernes (4).

El **comerç exterior** havia crescut molt gràcies als intercanvis entre Europa i Amèrica. La monarquia concedia el monopoli del comerç amb una zona a una determinada companyia comercial; així, per exemple, la Companyia de les Índies Orientals britànica tenia el dret d'explotació del comerç entre el Regne Unit, l'Índia i l'Extrem Orient. Així, la Corona obtenia beneficis immediats i els propietaris de la companyia feien un gran negoci.

No obstant això, el **comerç interior** s'enfrontava al problema del control dels gremis, a la pervivència de pesos i mesures regionals diferents i a l'existència de duanes interiors, fets que dificultaven la lliure circulació de mercaderies entre les diverses regions d'un mateix estat. Malgrat les dificultats, la burgesia es va enriquir i va adquirir més prestigi social.

5. Les famílies pageses elaboraven els productes aprofitant els moments d'inactivitat agrícola.

CLAUS PER ESTUDIAR

- Quina era l'activitat econòmica més important de l'Antic Règim?
- En què consisteix el règim senyorial de propietat de la terra?
- Assenyala les característiques de l'activitat industrial durant el segle XVIII.

Pensa. El desenvolupament de l'activitat econòmica va fer créixer la burgesia o va ser la burgesia la que va impulsar el creixement econòmic? Raona la resposta.

SABER-NE MÉS

La demografia

El cicle demogràfic antic, imperant fins al segle XVIII, es caracteritzava per una natalitat i una mortalitat elevades, amb una forta incidència de la mortalitat catastròfica; però al llarg del segle, la població europea, incloent-hi l'espanyola, va augmentar ràpidament. La raó fonamental del creixement va ser el descens de la mortalitat, sobretot de la catastròfica, que s'explica per la disminució de l'impacte de les grans epidèmies de pesta i per una alimentació més variada i una mica més abundant, per una àmplia difusió dels productes agrícoles d'origen americà. La població europea va passar de 115 a 190 milions d'habitants al llarg del segle.

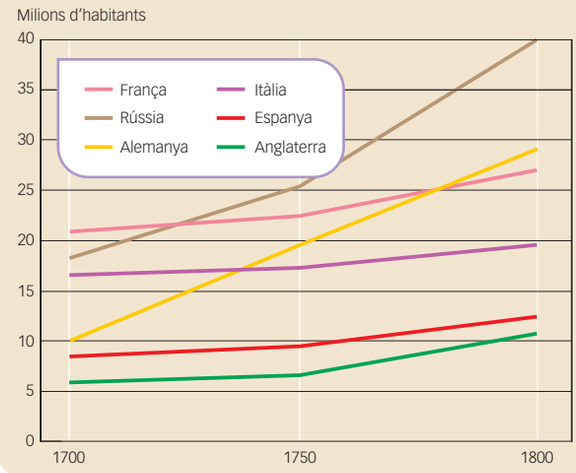

6. EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ A DIFERENTS PAÏSOS EUROPEUS DURANT EL SEGLE XVIII. La població europea va créixer al llarg del segle XVIII.

7. *Frederic el Gran de Prússia amb Voltaire i alguns membres de la cort al castell de Sans-Souci*, obra d'Adolph von Menzel.

5 INTERPRETA LA IMATGE.

- Busca informació i elabora una biografia de Voltaire i una altra de Frederic el Gran de Prússia.
- Descriu i comenta l'escena.
- Des d'un punt de vista polític, què va representar el despotisme il·lustrat?

CLAUS PER ESTUDIAR

- Assenyala les característiques bàsiques del pensament il·lustrat.
- Indica el nom de tres pensadors de la Il·lustració i comenta les seves idees més importants.
- Què criticaven els il·lustrats de la societat de l'Antic Règim?
- Quina era la base teòrica de l'absolutisme monàrquic?
- Quines van ser les propostes polítiques del despotisme il·lustrat?

Pensa. Per què va fracassar el despotisme il·lustrat?

3 El segle de les llums

La Il·lustració

La Il·lustració és un corrent **cultural i de pensament** que es va desenvolupar a Europa des de final del segle XVII i al llarg de tot el segle XVIII. L'objectiu dels il·lustrats era il·luminar la societat del seu temps amb la «llum de la raó» per **acabar amb la ignorància i la superstició**.

Del conjunt d'idees expressades pels pensadors il·lustrats en podem destacar cinc.

- **La raó.** Base principal del coneixement i del progrés social.
- **L'educació.** El millor mitjà per combatre la superstició i fer progressar la societat.
- **El progrés.** Entès com la millora constant de la societat, tant en el sentit moral com en el material.
- **La felicitat del poble.** L'objectiu de tota acció de govern.
- **La tolerància.** Base de les relacions entre els individus.

Les idees il·lustrades van influir en el pensament polític i en el món científic; i es van difondre en les reunions als salons de la noblesa i en les societats científiques.

Els pensadors de la Il·lustració

No tots els pensadors il·lustrats pensaven el mateix, però coincidien en la necessitat de transformar la societat. Entre els més importants, cal destacar:

- **Montesquieu.** Va teoritzar sobre el principi de la separació dels poders de l'estat: el legislatiu, responsable de l'elaboració de les lleis; l'executiu, encarregat de governar el país i el judicial, que administra la justícia.
- **Rousseau.** Va plantejar la teoria del contracte social, que explicava l'existència de la societat organitzada a partir d'un pacte entre els individus, que renunciaven a la llibertat de l'estat de naturalesa a canvi d'uns drets dins d'una estructura política organitzada, l'estat.
- **Voltaire.** Va criticar l'absolutisme i la tirania, i va proposar la creació d'un sistema polític parlamentari que limités el poder del monarca.

Tot i que de manera minoritària, les dones de les classes «educades» també van participar del corrent de pensament il·lustrat.

La crítica a l'Antic Règim

Els il·lustrats consideraven que la societat de l'Antic Règim era injusta. Defensaven un sistema d'**equilibri social** i d'**igualtat jurídica** que permetés el progrés social a tots els individus i que no depengués únicament dels privilegis econòmics o familiars.

Pensaven que els **privilegis de les corporacions**, com els gremis, eren un **obstacle per al creixement econòmic**. Les idees il·lustrades es van difondre per Europa sobretot gràcies a la publicació a França de l'**Enciclopèdia**, dirigida per **Denis Diderot** i **Jean Le Rond D'Alembert**.

L'obra **intentava recollir tot el saber del seu temps**, però sota la «llum» de la raó. Per això, molts articles criticaven tradicions i creences que la raó demostrava que eren falses o injustes, fet que va provocar moltes crítiques dels privilegiats. En aquesta obra hi van participar Jean-Jacques Rousseau, François Quesnay i François-Marie Arouet, anomenat Voltaire, entre altres.

L'absolutisme i el despotisme il·lustrat

L'**absolutisme** era el sistema polític dominant en la major part dels països d'Europa a principis del segle XVIII **(8)**. **El rei concentrava tots els poders de l'estat** (executiu, legislatiu i judicial). Aquest sistema, **autoritari** i **centralista**, se sustentava en les teories de pensadors com ara el bisbe Jacques Benigne **Bossuet**, que defensava **l'origen diví de la monarquia**. Per a Bossuet, el **rei era el substitut de Déu a la terra** i la seva missió consistia a executar la voluntat divina.

Les idees il·lustrades també van influir en els **monarques del segle XVIII. Anomenem despotisme il·lustrat** o **absolutisme il·lustrat** el sistema polític que neix de l'aplicació de les idees il·lustrades per part d'alguns monarques absoluts. Els anomenats **dèspotes il·lustrats** volien **millorar les condicions de vida dels seus súbdits**, però **sense modificar l'estructura social ni les lleis**. Per això es va mantenir l'absolutisme i el tercer estat va continuar sense poder participar en el sistema polític. Els dèspotes il·lustrats, com **Caterina II de Rússia**, **Frederic II de Prússia** o **Carles III d'Espanya**, van fomentar la reforma de l'administració, van estendre l'educació i van impulsar les obres públiques **(7)**.

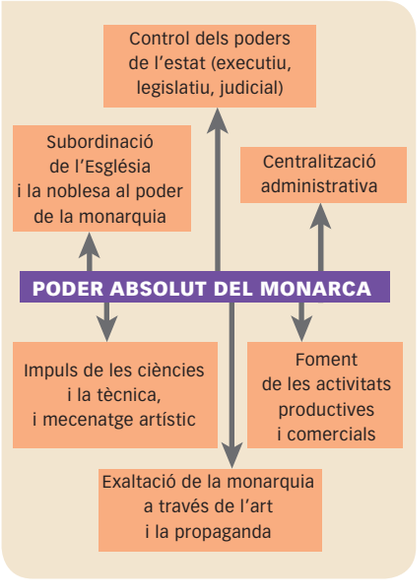

8. L'ABSOLUTISME MONÀRQUIC. El rei concentrava tots els poders de l'estat.

TEXT HISTÒRIC FONAMENTAL

La divisió de poders

Quan els poders legislatiu i executiu es troben reunits en una mateixa persona o corporació, no hi ha llibertat, perquè és de témer que es facin lleis tiràniques per executar-les de la mateixa manera. […] En l'estat en què un home sol o una sola corporació […] administrés els tres poders i tingués la facultat de fer les lleis, d'executar les resolucions públiques i de jutjar els crims i conteses dels particulars, es perdria tot enterament.

MONTESQUIEU, *L'esperit de les lleis*, 1748. Adaptació

6
- Quins són els tres poders de què parla Montesquieu?
- Què passa si els exerceix una sola persona o institució?

SABER-NE MÉS

La fisiocràcia

És un corrent de pensament econòmic que es va desenvolupar a França durant la segona meitat del segle XVIII. Defensava l'existència d'una llei natural que regulava el bon funcionament de l'economia sense la intervenció de l'estat i considerava que la riquesa provenia de l'activitat agrícola. Per tal que una nació fos poderosa calia, doncs, fomentar les inversions agràries i estimular la demanda de productes agrícoles. Els autors d'aquesta escola eren contraris al mercantilisme, que considerava l'acumulació de metalls preciosos com la principal font de riquesa d'un país i el comerç com l'activitat econòmica més important. Els autors fisiòcrates més destacats van ser Quesnay i Turgot.

9. François Quesnay (1694-1774).

10. Felip d'Anjou. Va regnar a Espanya amb el nom de Felip V a partir del 1701.

TEXT HISTÒRIC FONAMENTAL

Decrets de Nova Planta d'Aragó i València

Aragón y Valencia (1707). Considerando haber perdido los reinos de Aragón y de Valencia […] por la rebelión que cometieron […] todos los fueros, privilegios, exenciones y libertades que gozaban […], he juzgado por conveniente […] abolir y derogar enteramente […] todos los referidos fueros, privilegios, práctica y costumbre hasta aquí observadas en los […] reinos de Aragón y Valencia; siendo mi voluntad que estos se reduzcan a la ley de Castilla.

Madrid, 29 de juny de 1707.

7 • Com va justificar Felip V la retirada dels drets i llibertats d'Aragó i València?

8 INTERPRETA LA IMATGE I EL MAPA.

- Busca informació sobre Felip V i elabora una petita biografia.
- Quin model de monarquia representava Felip V?
- Quins estats formaven part de la Gran Aliança de La Haia?
- Quins països formaven part del bloc borbònic?
- Quins regnes peninsulars van combatre contra Felip V?

4 La guerra de Successió i el reformisme borbònic a l'Espanya del segle XVIII

Felipistes contra austriacistes

Després de la mort de Carles II sense descendència, Anglaterra, Àustria i Holanda van intentar col·locar en el **tron hispànic l'arxiduc Carles d'Àustria**, més favorable als seus interessos que **Felip d'Anjou**, nét del rei de França Lluís XIV, a favor del qual havia fet testament el monarca espanyol abans de morir. El 1701, aquestes tres potències van formar una coalició antiborbònica anomenada **Gran Aliança de La Haia**, a la qual es van afegir Prússia i la majoria d'estats alemanys. França, que ajudava Felip d'Anjou, va aconseguir el suport de Colònia, Baviera, Savoia i Portugal, però els dos últims territoris van canviar de bàndol i la posició de Felip d'Anjou es va afeblir **(10)**.

La guerra va començar el 1702 i l'any següent l'emperador austríac Leopold I va proclamar rei d'Espanya l'arxiduc Carles. A Europa el conflicte es va anar desenvolupant a favor dels interessos de la Gran Aliança, però a dins de la Península la situació era diferent. La corona d'Aragó s'havia sumat al **bàndol austriacista**. Els regnes de **València** i **Aragó** van ser derrotats el 1707, mentre que **Catalunya i el regne de Mallorca** resistiren més temps.

Quan el 1711 va morir l'emperador d'Àustria Josep I, que havia succeït Leopold I el 1705, i Carles va ser coronat emperador d'Àustria, la situació internacional va tornar a canviar. La possibilitat d'un Imperi austríac enfortit per la doble corona també posava en perill l'equilibri europeu. Les potències van negociar una sortida i l'any 1713 van signar el tractat d'**Utrecht**. Les tropes de l'Aliança van abandonar Catalunya, però les autoritats catalanes van decidir continuar lluitant. L'**11 de setembre de 1714**, després d'un llarg setge, la ciutat de **Barcelona es va rendir a les tropes borbòniques**, mentre que Mallorca ho va fer el juliol de 1715. D'aquesta manera Felip V va guanyar la guerra.

L'equilibri continental

La guerra havia implicat gairebé tots els països d'Europa. La coronació de l'**arxiduc Carles** com a emperador d'Àustria després de la mort del seu germà, l'emperador Josep I, va facilitar l'acceptació internacional de **Felip V** com a **rei de la monarquia hispànica**, però, a canvi, el monarca va haver de renunciar als seus drets al tron de França, i Espanya va perdre totes les possessions que li quedaven a Europa. Els tractats d'**Utrecht** i **Rastatt** van imposar el sistema de l'«equilibri continental», que intentava que les potències europees mantinguessin anivellades les forces per impedir que cap país assolís de nou l'hegemonia **(11)**.

El reformisme borbònic a Espanya

Felip V va castigar els territoris de la Corona d'Aragó, que havien lluitat contra els seus exèrcits, amb la pèrdua de les lleis i institucions de govern, i va posar en marxa una política d'enfortiment del poder de la monarquia, basada en la **centralització política** i la **uniformització administrativa i cultural**, adaptant-ho tot al model castellà. Això es va dur a terme a través dels **decrets de Nova Planta**. Els seus successors, Ferran VI i Carles III, van continuar la mateixa política. Durant el regnat

11. **LES ALIANCES DURANT LA GUERRA DE SUCCESSIÓ**

de **Carles III** (1759-1788), però, es van posar en marxa una sèrie de reformes inspirades en les idees de progrés i felicitat pública de la **Il·lustració**, que s'han identificat amb el programa del **despotisme il·lustrat**.

Carles III, que es va envoltar de ministres il·lustrats, com **Floridablanca** o **Campomanes**, va intentar millorar l'educació, sotmetre l'Església al control de l'estat i fomentar la recerca i la modernització de l'agricultura a través de la difusió per tot l'estat de les **Societats Econòmiques d'Amics del País**. També va afavorir l'activitat comercial amb Amèrica, amb el decret de lliure comerç del 1778. La seva política, però, no va donar els resultats desitjats, sobretot per l'oposició de la noblesa i de l'Església a qualsevol mesura que anés en contra dels seus privilegis. A més, el seu fill Carles IV (1788-1808), atemorit per les conseqüències de la Revolució Francesa, va aturar el procés de reformes durant el seu regnat.

CLAUS PER ESTUDIAR

- Quines van ser les causes de l'esclat del conflicte?
- Quins bàndols s'enfrontaven en la guerra de Successió?
- Per què l'arxiduc d'Àustria va renunciar a continuar lluitant?
- Quin tractat va posar fi al conflicte internacional el 1713?
- Qui va guanyar la guerra?
- Quin va ser l'instrument jurídic de la centralització borbònica a Espanya?
- En què va consistir el reformisme borbònic?

Pensa. Per què la noblesa i el clergat s'oposaven a les reformes impulsades per la monarquia?

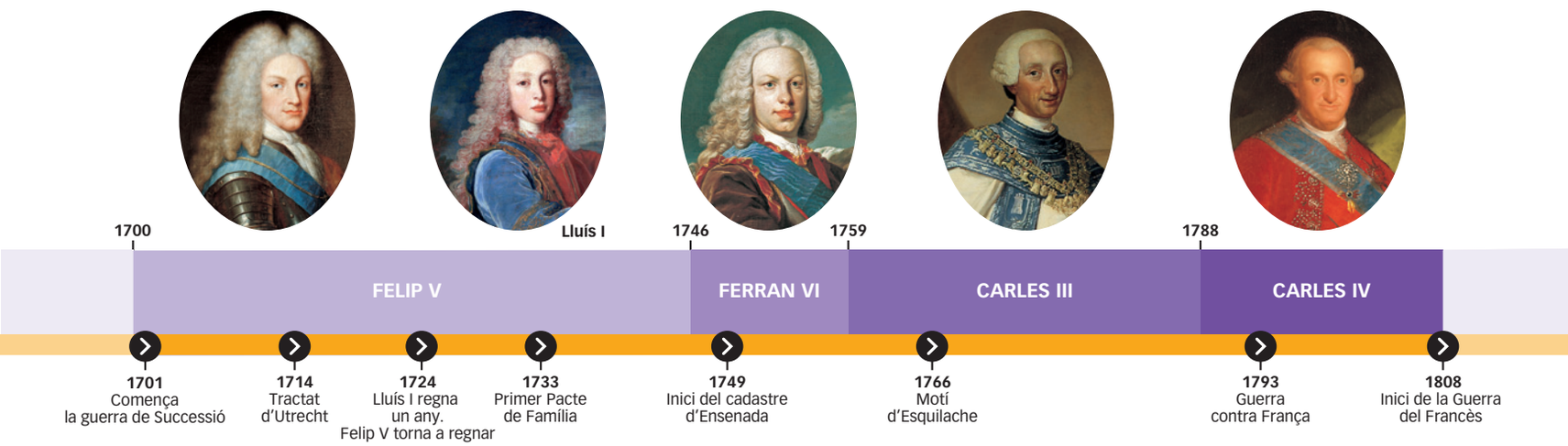

12. Monarques espanyols del segle XVIII.

DESCOBREIX

La vida a la cort dels Borbó

Quan Felip V va accedir al tron, inicialment es va instal·lar a l'Alcàsser de Madrid, que ja havia estat residència reial amb la dinastia dels Habsburg.

El 1734, el palau va sofrir un incendi molt greu que el va destruir gairebé completament, per la qual cosa el rei va ordenar construir un palau nou. En les obres van intervenir arquitectes famosos de l'època, com Filippo Juvara, Giambattista Sacchetti i Francesco Sabatini.

El primer monarca que va habitar el nou palau va ser Carles III, el qual va organitzar la ciutat en vuit districtes. La vida al palau era bulliciosa i estava marcada per un cerimonial molt rígid. El rei es llevava d'hora i, després d'oir missa, rebia la família, el confessor, els ministres i els ambaixadors fins a l'hora de dinar. Nombrosos servents atenien les necessitats del monarca i la seva família.

Prop del palau hi havia convents i esglésies que compartien l'espai urbà amb els rics palaus de la noblesa i els habitatges populars. Aquests últims, generalment petits i sense ventilació, estaven amuntegats en carrers estrets. Hi vivien aiguaders, venedors, bugaderes, paletes, castanyeres, cosidores…

9 INTERPRETA LA IMATGE.

- Descriu la façana del Palau Reial.
- Com van vestits els diferents grups de personatges que es veuen a la imatge? Què fan?
- A quins grups socials pertanyen?

10 UTILITZA LES TIC.

- Busca al web del Museu del Prado l'obra de Luis Paret, *Carles III menjant davant de la seva cort*. Explica com es desenvolupava l'àpat del rei.
- Busca informació sobre els *petimetres* i els *majos* i explica quina va ser la seva relació amb la noblesa del segle XVIII.
- Investiga i descriu la vida quotidiana de la noblesa i el poble en aquesta època. Tingues en compte alguns d'aquests aspectes: on vivien, de què treballaven, com es divertien, etc.

El Palau Reial consta de diverses plantes.

Els monarques s'estaven en els pisos de baix a l'estiu i en els de dalt a l'hivern. En l'època de Carles III, a la planta baixa hi havia els despatxos dels secretaris reials.

Aquesta zona de l'edifici es va afegir en el regnat de Carles IV. Aquí hi havia la Biblioteca Reial.

13. Rafael Casanova, últim conseller en cap de la ciutat de Barcelona durant la guerra de Successió. L'escultura, del segle XIX, és obra de Rossend Nobas.

5 Catalunya dins l'Espanya borbònica

L'actitud dels catalans

Inicialment, els catalans havien jurat fidelitat a Felip V, però el 1705 van signar amb Anglaterra el **pacte de Gènova** contra Felip V. A canvi de revoltar-se contra el rei, Catalunya rebia **ajut militar** i **garanties de respectar les lleis i les institucions del Principat**. Entre les causes que ho expliquen hi ha un fort sentiment antifrancès i el rebuig del sistema centralista i uniformitzador que representava el nou monarca. A més a més, cal afegir el perill que suposaven els productes francesos per a l'economia catalana i l'actitud del nou virrei, contrari a l'autogovern de Catalunya.

La fase final i la derrota dels austriacistes

La guerra europea es va acabar amb la signatura del **tractat d'Utrecht** (1713) i els aliats van evacuar el territori català. Els anglesos van intentar que Felip V acceptés respectar les constitucions catalanes, però no ho van aconseguir. La situació de Catalunya va quedar força compromesa perquè no disposava d'un exèrcit prou important per enfrontar-se a les tropes del rei Felip. De fet, al final solament resistien les places de Cardona i Barcelona. Malgrat tot, les autoritats catalanes van decidir **continuar la lluita**, que va acabar l'**11 de setembre de 1714** amb l'entrada de les tropes de **Felip V** a la capital, després d'un setge de catorze mesos **(13)**.

Una administració nova

La derrota de Catalunya comportà la **pèrdua de les institucions d'autogovern** i de les lleis pròpies, menys els drets civil, penal i processal. A més, el rei van ordenar implantar una nova estructura política i administrativa, la **Nova Planta**, que reproduïa el model castellà i subordinava les institucions a la voluntat de la monarquia.

El **capità general** es va convertir en la màxima autoritat política i militar del Principat, ja que representava el rei i presidia la **Reial Audiència**, una institució amb funcions de govern i d'administració de justícia.

Les autoritats borbòniques van substituir la divisió territorial de les vegueries pels **corregiments**, administrats pels **corregidors**, que controlaven directament les autoritats municipals.

El finançament

Per responsabilitzar-se de l'economia i de les finances de la monarquia a Catalunya, el rei va crear la figura de l'**intendent**, responsable de la **superintendència**, organisme encarregat d'obtenir i distribuir els recursos necessaris per mantenir l'estructura administrativa i militar del Principat.

La integració i la resistència

Felip V va compensar els catalans que li van fer costat, els anomenats **botiflers** –poc nombrosos–, amb càrrecs i beneficis, però va castigar durament els que se li van enfrontar, una part dels quals van marxar a l'exili. La nova administració es va nodrir de felipistes catalans i

11 INTERPRETA LA IMATGE.

- Consulta el web de l'Ajuntament de Barcelona *Art Públic* i elabora una fitxa tècnica de l'escultura de Rafael Casanova.
- Busca informació i reflexiona sobre el paper de Rafael Casanova durant la guerra de Successió.
- Cerca les dades necessàries i explica per què l'estàtua de Rossend Nobas i la seva localització s'han convertit en un lloc de memòria.

d'administradors procedents d'altres províncies. La majoria de menestrals i burgesos catalans, però, van restar al marge de la nova administració.

Hi va haver alguns focus de resistència armada a la dominació borbònica fins al 1725, però la repressió i el cansament els van anar ofegant. Les principals manifestacions de malestar i discrepància amb la nova administració van ser els opuscles i els **memorials**, que van proliferar a partir de 1730. La majoria d'aquests textos eren anònims i denunciaven la mala gestió que patia Catalunya i reivindicaven d'una forma més o menys directa la recuperació de les lleis i les institucions pròpies.

Les conseqüències culturals

Barcelona va ser castigada amb la pèrdua de la **universitat**, que es va atorgar a **Cervera**. Aquesta universitat esdevenia l'única del Principat, fet que permetia un control ferri de la ciència i el pensament per part del poder borbònic. Es va imposar l'idioma **castellà** com a **llengua oficial de la Reial Audiència** i els corregidors van rebre instruccions per potenciar l'ús del castellà en detriment del català. La promulgació de la Reial Cèdula d'Aranjuez de juny de 1768 va ser molt important per a la castellanització d'una part de la població, perquè establia l'obligatorietat de la **llengua castellana** com a **llengua única** de tots els nivells de l'ensenyament.

CLAUS PER ESTUDIAR

- Quines modificacions introduïa en el govern i l'administració del Principat de Catalunya el decret de Nova Planta publicat el 1716?
- Quina era la funció de l'intendent?
- Com van manifestar els catalans la seva disconformitat amb el centralisme borbònic?
- Quines van ser les conseqüències culturals de la derrota del 1714?

Pensa. Per què Felip V no va mantenir les institucions i les lleis catalanes, tal com havia fet Felip IV després de la guerra dels Segadors?

DESCOBREIX

El jaciment arqueològic del Born

Unes obres iniciades en el subsòl del Born (l'antic mercat central de la ciutat), al barri de la Ribera de Barcelona, a finals de l'any 2001, van posar al descobert les restes d'una part dels carrers i els habitatges que Felip V va ordenar enderrocar per construir la fortalesa de la Ciutadella, símbol del poder de la dinastia borbònica a Catalunya.

La superfície recuperada correspon a un 5 % de la part del barri que es va enderrocar i les restes presenten un estat de conservació molt bo. Els treballs arqueològics han permès treure a la llum vuit trams de carrers i un important nombre de cases, botigues i magatzems.

El jaciment té una importància doble: arquitectònica i urbanística d'una banda, ja que ens mostra com era la ciutat a principi del segle XVIII, i històrica i simbòlica d'una altra, ja que és un exemple de la repressió que el rei Felip V va exercir sobre aquells que l'havien combatut.

14. Jaciment arqueològic del Born de Barcelona. Hi veiem les restes de l'antiga ciutat medieval i fins al segle XVIII, i l'estructura del mercat del segle XIX.

12 INTERPRETA LA IMATGE.

- Quin tipus de paviment es feia servir a les ciutats abans del segle XVIII? Com ho sabem?
- Per què l'estat de conservació de les restes arqueològiques és tan bo?
- Per què podem dir que el jaciment del Born és un lloc de memòria?

6 Societat i economia a la Catalunya del segle XVIII

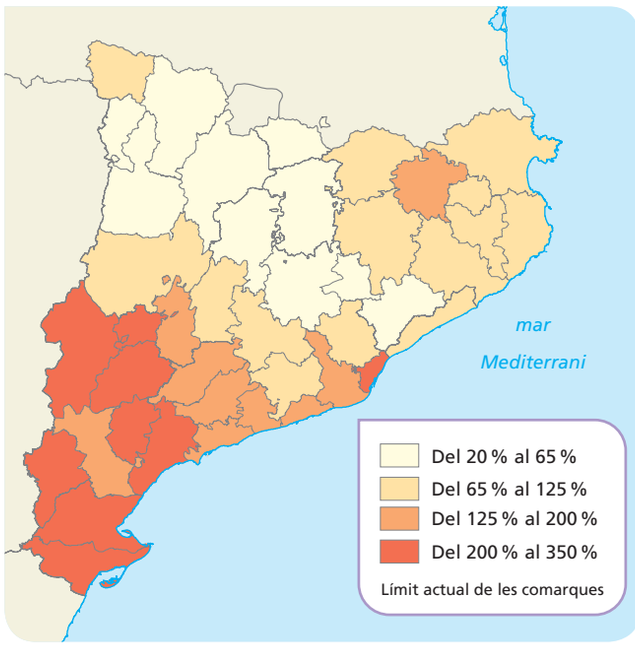

15. CREIXEMENT DE LA POBLACIÓ CATALANA PER COMARQUES ENTRE 1717 I 1787

13 INTERPRETA EL MAPA I LA IMATGE.

- En quines comarques va créixer més la població?
- Quines comarques van tenir un creixement més petit?
- Descriu com es distribueix sobre el territori el creixement de la població.
- A quin estament creus que pertanyien els venedors del mercat? I els clients?

CLAUS PER ESTUDIAR

- Va canviar la dinàmica demogràfica entre els segles XVII i XVIII? Argumenta la resposta.
- Quin va ser el cultiu que va experimentar una expansió més important durant el segle XVIII?
- Com era la societat catalana del segle XVIII?

Pensa. La societat del segle XVIII va ser una societat estàtica? Raona la resposta.

La població

Malgrat petits períodes d'estancament, el creixement demogràfic de la població catalana va ser sostingut durant el segle XVIII. Entre el 1717 i el 1787 la població va passar de 700 000 habitants a 1 100 000 **(15)**. L'elevada natalitat i la disminució de la mortalitat catastròfica expliquen aquest creixement. De fet, la pràctica desaparició de la pesta és un factor clau per explicar l'augment de la població. Això no vol dir que altres malalties no castiguessin durament la població, com ara la verola, però mai van arribar als índexs de mortalitat de la pesta negra.

La societat

La societat catalana del segle XVIII va continuar sent una societat fonamentalment agrària, organitzada en estaments. Aquesta realitat, però, no ens ha de transmetre una imatge d'immobilisme. El dinamisme econòmic del segle XVIII, sobretot agrícola i comercial, va afavorir l'ascens social de pagesos i menestrals, i va permetre l'**ennobliment** dels comerciants rics.

La transformació de l'agricultura, les ciutats i el comerç es van convertir en els motors del canvi. La **burgesia comercial**, sobretot la de la capital, va impulsar la creació d'institucions de caràcter mercantil, com la **Reial Companyia de Barcelona** (1756) o la **Reial Junta Particular de Comerç** (1758), que van afavorir la reactivació econòmica i van permetre l'enriquiment de la burgesia mercantil. A causa de l'escàs i desigual desenvolupament de la indústria, la **burgesia industrial** va ser poc important durant aquest segle.

Al llarg del segle XVIII l'**artesanat urbà** experimentà un procés de transformació i diversificació, que es concretà en la diferenciació social dins dels gremis. La divisió tradicional del treball artesà en mestres, oficials i aprenents va experimentar un procés de modificació amb la reconversió d'alguns **mestres** en **empresaris** que controlaven la feina d'altres mestres i en la transformació d'alguns **mestres** en **assalariats** de les fàbriques de teixits estampats de cotó, les **indianes**. Al camp es van accentuar les diferències entre els **pagesos rics** i els **pagesos pobres**. Aquestes diferències estaven relacionades amb el tipus d'explotació. Per la seva banda, i malgrat les discrepàncies i els enfrontaments de l'**Església** catalana amb Felip V durant la guerra de Successió, el clergat **mantingué el poder social i econòmic i la influència política** tradicionals al llarg del segle XVIII.

L'agricultura

Una de les característiques més importants de la Catalunya del segle XVIII va ser la reactivació i el **dinamisme de l'agricultura**, que s'explica per l'augment sostingut de la població al llarg de tot el segle. El creixement demogràfic actuà d'estímul de la producció dels cultius tradicionals (cereals, vinya i olivera), però s'ha de destacar un factor dinamitzador extern: la demanda de vi i, sobretot, d'aiguardent per a l'exportació, que estimulà l'extensió del cultiu de la vinya i l'activitat comercial.

El comerç

Malgrat que els pirates barbarescs van continuar atacant els vaixells i les poblacions del litoral català com havien fet en el segle XVII, la seguretat de les viles costaneres i de la navegació va millorar; i els ports de Barcelona, Mataró, Salou i Tarragona van experimentar un creixement important, gràcies, sobretot, a l'impuls del comerç directe amb Amèrica. L'augment de l'activitat comercial va afavorir la fundació de la **Reial Junta Particular de Comerç**, institució que, com ja hem assenyalat, va tenir un paper cabdal en el desenvolupament econòmic del Principat durant la segona meitat del segle XVIII.

La importància de la botiga

La **botiga** era un establiment comercial, no gaire gran, que es dedicava a la venda a la menuda **(16)**. Aquests locals es van convertir en el motor del dinamisme comercial de la societat catalana del set-cents. Els botiguers es diferenciaven pels productes que venien; els més nombrosos eren els que es dedicaven a la venda d'espècies i productes de **drogueria**, els de **joies**, els de **teixits** i els **cerers**, que venien espelmes, que eren utilitzades per a la il·luminació interior dels habitatges i per al culte religiós.

Les manufactures

Durant el segle XVII els sectors manufacturers més importants havien estat el de la llana, la producció d'**armes**, **claus de ferro** i **vidre**. Al segle XVIII, al costat de les **manufactures tradicionals**, va sorgir una important indústria de teixits estampats de cotó, les **indianes**, que van donar un fort impuls a l'activitat econòmica del país. La prohibició de 1718, que impedia importar teixits de seda i altres fibres de procedència asiàtica, i la de 1728, que prohibia la introducció de teixits de cotó «*y de los lienzos pintados, ya sean fabricados en el Asia, o en el África, o imitados, o contrahechos en Europa*» van representar un gran impuls per al desenvolupament a Catalunya de la indústria d'**indianes**. Barcelona es va convertir en un dels centres de producció d'indianes més important d'Europa. El 1736 es va posar en funcionament a la primera fàbrica, la de Jacint Esteve i Cia. i el 1784 ja hi havia 80 fàbriques que donaven feina a més de 9 000 treballadors.

PARA ATENCIÓ

Les indianes eren teixits de cotó estampats per una sola cara. El nom feia referència al seu origen asiàtic.

16. Passeig del Born de Barcelona. Venedors i compradors pertanyents a diferents classes socials.

17. *El gronxador*, obra de Fragonard.

18. ***Jurament dels Horacis*, obra de Jacques-Louis David.** Es tracta d'una pintura neoclàssica relativa a la història de la Roma antiga. Ha estat considerada el paradigma del neoclassicisme pictòric.

7 Art i ciència en el segle XVIII

L'estil rococó

A la primera meitat del segle XVIII es va generalitzar un estil artístic barroc, molt carregat i esteticista, **el rococó**, que posava èmfasi en el luxe amb què vivia l'aristocràcia de l'època. Aquest estil es va desenvolupar fonamentalment a França, tot i que en altres països, com Alemanya o Àustria, també n'hi ha exemples importants.

L'**arquitectura** es va caracteritzar per una **decoració molt rica** als sostres i les parets dels palaus, que eren plens de mobles, miralls i cortinatges luxosos. Predominaven les formes irregulars i corbes.

En **pintura** van destacar pintors com Tiepolo, Watteau, Fragonard i Boucher, que van reflectir els aspectes banals del món aristocràtic a través de la representació d'**escenes galants** i també de **temes quotidians**, **exòtics** i **orientals**, molt lluny de la tradicional temàtica religiosa **(17)**. Quant als colors, predominaven els clars i pastels. A la Gran Bretanya destaquen les figures de Gainsborough i Joshua Reynolds.

El neoclassicisme

En la segona meitat del segle XVIII es va desenvolupar el **neoclassicisme**, un estil que fugia dels excessos d'ornamentació del rococó. Els autors neoclàssics van recuperar l'estètica, els elements i la temàtica mitològica del món clàssic representat per grecs i romans.

El descobriment de les restes arqueològiques de Pompeia el 1748 va provocar una revifalla de l'interès pels models de **l'arquitectura clàssica**. Els arquitectes neoclàssics buscaven l'**equilibri** i la **simetria** a través de la utilització de les línies rectes i dels elements constructius com les columnes. Volien transmetre una sensació de seguretat i solidesa. Es van recuperar els arcs de triomf, les columnes commemoratives i es van construir esglésies que recordaven els antics temples grecollatins. En l'arquitectura francesa van destacar Boulée, Ledoux i Soufflot, autor del Panteó; a Alemanya el millor exemple d'arquitectura neoclàssica és la Porta de Brandemburg. A Espanya són importants Ventura Rodríguez i Juan Villanueva, autor del Museu del Prado. A Catalunya cal destacar l'estructura exterior de l'edifici de la Llotja de Barcelona.

En l'escultura i la pintura es buscava la **bellesa ideal clàssica** i l'equilibri de la composició. Van destacar l'escultor Antonio Canova i el pintor Jacques-Louis David **(18)**. A l'Espanya de finals del segle XVIII va sobresortir un pintor que destacà pel seu geni i que escapa a qualsevol classificació: Goya **(19 i 20)**. En el camp escultòric, cal destacar l'obra del català Damià Campeny.

14 INTERPRETA LES IMATGES.

- Assenyala les característiques que ens permeten afirmar que la pintura de Fragonard és rococó.
- A quina classe social pertanyen els personatges d'*El gronxador*? Argumenta la resposta.
- Busca en el quadern de *L'art en la Història contemporània* informació sobre el doc. 18 i fes-ne un resum.

La ciència i la tècnica

La ciència del segle XVIII era fonamentalment experimental, de base newtoniana. Les **matemàtiques** i l'**astronomia** van avançar, la **física** i la **química** es van posar de moda i els **naturalistes** van impulsar la descripció i la classificació d'espècies. Una altra de les característiques del segle XVIII va ser la divulgació del coneixement científic. Es van publicar nombroses obres d'aquest tipus. Molts il·lustrats, com Montesquieu, van participar en aquesta tasca. També van proliferar els **gabinets científics** i els **petits laboratoris** entre la minoria il·lustrada de l'època, i la noblesa convidava científics als seus **salons** per fer demostracions dels últims avenços.

Les **escoles militars**, de metges i enginyers fonamentalment, i les **societats acadèmiques**, van proliferar arreu sota la protecció de la monarquia, com les acadèmies de Sant Petersburg, la d'Estocolm o la de Copenhaguen. Altres acadèmies científiques eren més antigues, com la Royal Society de Londres o l'Acadèmia de Ciències de París. Al conjunt d'Espanya, i a Catalunya, també es van crear institucions d'aquest tipus. La fundació d'acadèmies obeïa a l'interès per la fixació i l'ordenació del coneixement científic en els diferents camps del saber.

CLAUS PER ESTUDIAR

- Assenyala les característiques més destacades de l'estil rococó i del neoclàssic.
- Quina temàtica abordaven els pintors del rococó?
- Quins eren els referents estètics de l'estil neoclàssic?
- Indica els aspectes més rellevants de la ciència i la tècnica del segle XVIII.

Pensa. Per què canvien els estils artístics al llarg de la història?

DESCOBREIX

19. ***El aquelarre*, de Francisco de Goya.** El tractament del color i l'expressió dels personatges transmet la sensació del malson que viu la noia acusada de bruixa.

20. ***El 2 de mayo de 1808 en Madrid*, obra de Goya.** Pintura de caràcter històric. Representa l'enfrontament del poble de Madrid amb les tropes franceses, especialment amb els mamelucs de la Guàrdia Imperial.

Goya

Goya és un dels grans genis de la història de la pintura. Va viure a Espanya i França entre el segle XVIII i el primer quart del segle XIX. La seva obra pictòrica va ser innovadora i escapa a qualsevol tipus de classificació. Va destacar especialment en l'ús del color, gairebé impressionista, i en el tractament de la psicologia dels personatges. A més de quadres, va fer cartons (dissenys) per a tapissos i també gravats.

15 **UTILITZA LES TIC.** Amplia la informació sobre Goya i elabora un treball sobre les diferents etapes de la seva pintura. Pots consultar el web del Museu del Prado dedicat a Goya *(https://www.museodelprado.es/goya-en-el-prado/)*.

ACTIVITATS FINALS

16 **RESUMEIX L'ESSENCIAL.** Copia l'esquema i completa'l.

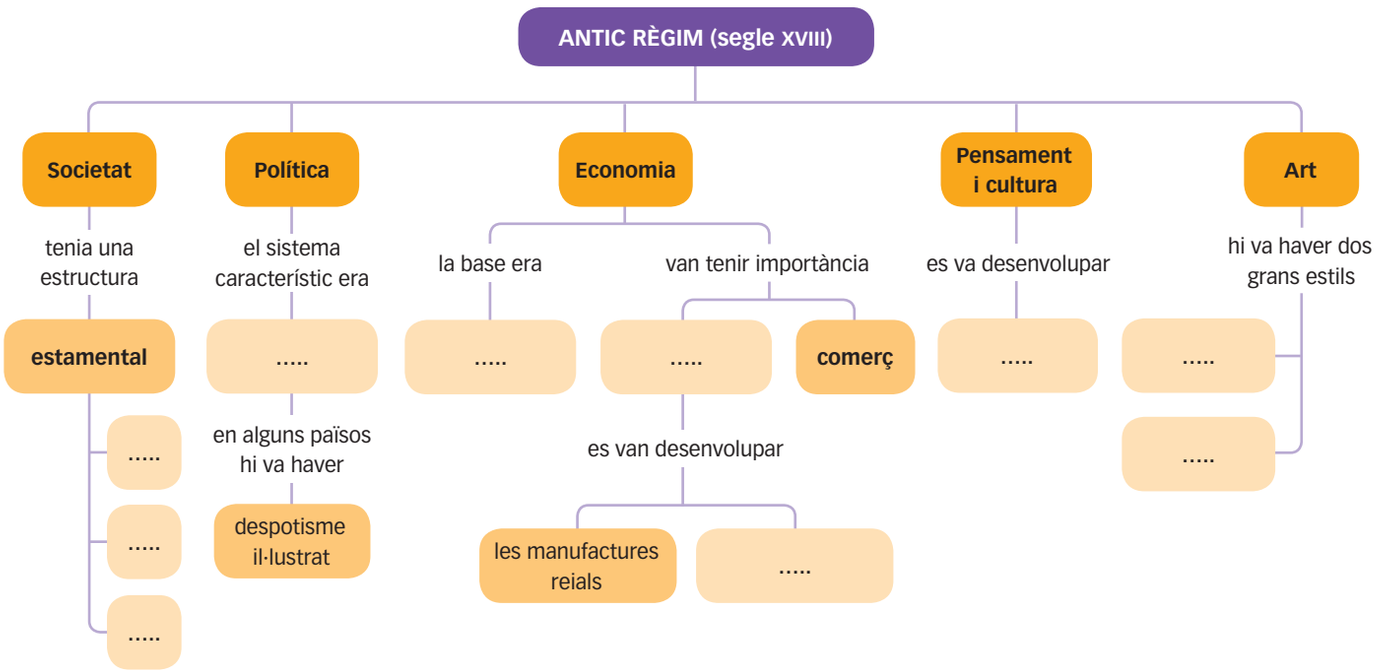

El temps

17 Indica l'any dels esdeveniments següents i ordena'ls cronològicament.

- Fundació de la Real Sociedad Bascongada de los Amigos del País.
- Tractat d'Utrecht.
- Decret de Nova Planta de la Reial Audiència del Principat de Catalunya.
- Començament de la guerra de Successió.
- Tractat de Rasttat.
- Fundació de la Junta de Comerç.

18 Elabora una línia del temps i situa-hi els fets de l'activitat anterior:

Conceptes

19 Explica el significat dels conceptes i expressions següents:

- Audiència.
- Antic Règim.
- Botiga.
- Botifler.
- Capità general.
- Decret.
- Enciclopèdia.
- Equilibri continental.
- Fisiocràcia.
- Il·lustració.
- Indianes.
- Monarquia absoluta.
- Saló de lectura.

20 Explica la diferència entre els termes i expressions següents:

- Corregidor i intendent.
- Monarquia absoluta i despotisme il·lustrat.
- Rococó i neoclassicisme.
- Tolerància i intolerància.
- Vegueria i corregiment.

Els protagonistes

21 Explica per què són importants els personatges següents:

- Arxiduc Carles d'Àustria.
- Campomanes.
- Carles III.
- Felip V.
- Montesquieu.
- Quesnay.
- Rousseau.
- Frederic el Gran de Prússia.

La forma de govern

22 Quin era el sistema polític característic de la societat de l'Antic Règim?

23 Quina forma de govern i d'organització administrativa va implantar als territoris de la monarquia hispànica Felip V?

24 Completa l'esquema de la monarquia absoluta de dret diví:

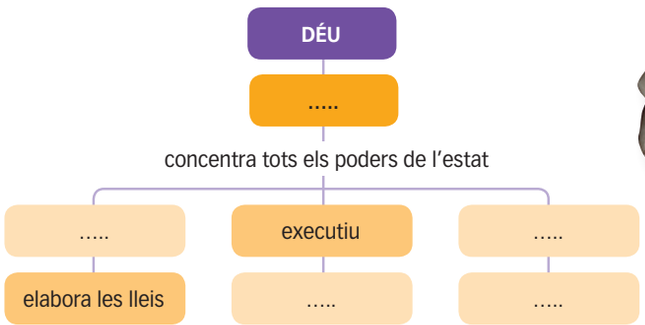

La societat

25 Com era la societat del segle XVIII?

La cultura i l'art

26 A quin estil pertany aquesta escultura? Justifica la resposta.

21. ***Venus Victrix*** (1805-1808), d'Antonio Canova. La model va ser Paulina Bonaparte, germana de Napoleó.

COMPROMESOS

L'educació

Els il·lustrats creien que l'educació i la cultura eren la base del progrés material i moral dels pobles. La nostra societat és hereva d'aquells principis, que van arrelar amb el liberalisme i que lentament han aconseguit millorar el nivell de coneixements de la població mundial.

Al segle XVIII, malgrat que l'educació presentava unes característiques pròpies i diferenciades a cada país, hi havia uns trets comuns. No hi havia enlloc un sistema educatiu general de país, perquè es tractava d'una societat estamental. Així, quant a l'ensenyament primari, la noblesa educava els fills amb preceptor, els ajuntaments finançaven algunes escoles i l'Església tenia seminaris per formar els seus membres. L'ensenyament secundari no tenia entitat pròpia i s'entenia com a preparació per als estudis superiors. La noblesa disposava d'escoles secundàries, laiques o eclesiàstiques, per formar els seus membres. L'ensenyament superior o universitari depenia de l'Església o d'institucions civils. El resultat era que la majoria de la població no anava mai o anava molt poc a l'escola i que els índexs d'analfabetisme eren molt elevats.

22. Il·lustració interna del llibre *l'Emili o de l'Educació*, obra escrita per Jean Jacques Rousseau.

27 **UTILITZA LES TIC.** Consulta el web de la Unesco sobre educació *http://www.unesco.org/new/es/education/about-us/* i elabora un informe sobre les seves activitats en aquest camp.

28 **PREN LA INICIATIVA.** Busca informació i redacta un treball sobre les idees pedagògiques de l'*Emili o de l'Educació*, tractat filosòfic escrit per Jean Jacques Rousseau **(22)**. També pots fer un altre treball sobre les crítiques del pare Feijoo als mètodes d'ensenyament tradicionals.

APLICA UNA TÈCNICA. Analitzar i comentar textos històrics

L'anàlisi i el comentari de textos històrics són eines molt importants en el procés d'aprenentatge. Cada disciplina, com ara la història, té una manera específica d'analitzar i comentar els documents escrits. Aquí te'n presentem una.

Per **analitzar i comentar un text històric** pots seguir els passos següents:

- Llegeix acuradament el text.
- Simultàniament, subratlla i resumeix al marge del text les idees més importants.
- Subratlla les paraules de significat dubtós o desconegut per a tu i cerca el significat d'aquestes paraules.
- Si és necessari, tornar a llegir el text per aclarir dubtes i evitar oblits.
- Respon els diferents apartats del model de comentari.

NUEVA PLANTA
DE LA
REAL AUDIENCIA
DEL
PRINCIPADO
DE
CATALUÑA,
ESTABLECIDA
POR SU MAGESTAD,
CON DECRETO DE DIEZ Y SEIS
de Enero de mil setecientos y diez y seis.

En Barcelona: Por JOSEPH TEXIDÓ, Impressor del Rey N.Sr.
Se hallará en su casa, en la calle de Santo Domingo.

23. Portada del decret de Nova Planta de la Reial Audiència del Principat de Catalunya, 1716.

Decret de Nova Planta de la Reial Audiència del Principat de Catalunya

Por decreto de 9 de Octubre próximo fui servido decir, que habiendo con la asistencia divina y justicia de mi causa pacificado enteramente mis Armas el Principado de Cataluña, tocaba á mi Soberanía establecer gobierno en él, y dar providencias para que sus moradores vivan con paz, quietud y abundancia: para cuyo fin, habiendo precedido madura deliberación y consulta de Ministros de mi mayor confianza; he resuelto, que en el referido Principado se forme una Audiencia, en la qual presida el Capitán General ó Comandante General de mis Armas, de manera que los despachos, después de empezar con mi dictado, prosigan en su nombre: el qual Capitán General ó Comandante ha de tener voto solamente en las cosas de Gobierno, y esto hallándose presente en la Audiencia; debiendo, en nominaciones de oficios y cosas graves, el Regente avisarle un día antes lo que se ha de tratar. [...]

Art. 4. Las causas en la Real Audiencia se substanciarán en lengua castellana [...].

Art. 51. Todos los demás oficios que había antes en el Principado temporales y perpetuos y todos los comunes, no expresados en este mi real decreto, quedan suprimidos y exentos y lo que a ellos estaba encomendado, si fuere perteneciente a justicia o gobierno, correrá a cargo de la Audiencia; y si fuere perteneciente a rentas o hacienda, ha de quedar a cargo del intendente o de la persona o personas que yo diputase para esto. [...]

Art. 53. Por los inconvenientes que se han experimentado en los somatenes, y juntas de gente armada, mando que no haya somatenes, ni otras juntas de gente armada, so pena de ser tratados como sediciosos, los que concurrieren o intervinieren.

29 Analitza i comenta el document.

- Indica el tipus de font (primària, contemporània als fets; o secundària, escrita amb posterioritat).
- Assenyala si es tracta d'un document públic o privat i si té una aplicació pràctica.
- Indica a qui va adreçat, és a dir, qui n'és el destinatari.
- Si és possible, indica qui n'és l'autor (individual o institucional).
- Digues de què tracta (de quin tema).
- Indica i comenta la idea més important (tesi).
- Indica si hi ha altres idees destacades. Si és així, comenta-les.
- Descriu i comenta l'estructura del document.
- Contextualitza històricament el document, és a dir, indica a quina època històrica pertany amb una petita explicació.
- Valora històricament la importància del document. En aquest cas, digues què va representar per a Catalunya des d'un punt de vista polític i administratiu l'aplicació d'aquest decret.

RESOL UN CAS PRÀCTIC. Les societats econòmiques d'amics del país

Les societats econòmiques d'amics del país eren societats formades per nobles i eclesiàstics que feien estudis i reflexionaven sobre els nous avenços tècnics, especialment en el camp de l'agricultura. Van rebre la influència de la fisiocràcia i s'inspiraven en les acadèmies d'agricultura que van proliferar arreu d'Europa durant la segona meitat del segle XVIII. A l'Espanya de l'època van servir per difondre les idees de la Il·lustració. La primera societat va ser la Real Sociedad Bascongada de los Amigos del País, fundada el 1765. Té l'origen en les tertúlies que promovia el comte de Peñaflorida, Xabier Maria Munibe, al palau d'Insausti, a Azcoitia (Guipúscoa). Gràcies a l'impuls que els va donar des del govern Pedro Rodríguez Campomanes, les societats econòmiques van proliferar per tots els territoris de la monarquia. La difusió de nous coneixements econòmics i tècnics tenia la finalitat d'impulsar el creixement de l'economia dins d'un model de desenvolupament agrarista. Entre 1775 i 1788 es van fundar més de seixanta societats. A causa del seu caràcter elitista, la representativitat social va ser molt reduïda i la influència molt limitada, però van actuar com a centres de transmissió d'idees noves.

El paper de les societat econòmiques

La fundació de la Sociedad Bascongada de Amigos del País el 1765, tot i el seu valor indiscutible, fou seguida per un període de deu anys en què només es fundaren a semblança seva les de Baeza i de Tudela. A més, si tenim en compte que aquestes, tingueren una vida molt mediocre, haurem d'estar d'acord amb el fet que el floriment posterior d'un gran nombre de societats va unit amb la iniciativa que el 1774 adoptà el govern central. A Barcelona, però, no es va fundar al segle XVIII cap societat econòmica. La no-fundació d'una societat econòmica a Barcelona està connectada amb l'existència de dues concepcions de desenvolupament econòmic, les quals es poden considerar polaritzades, respectivament, entorn de l'agricultura i la indústria. La primera concepció se centra entorn de Campomanes. La segona concepció és industrialista i, tot i estar ancorada en l'*Ancien Régime*, deixa un pas lliure a la indústria cotonera, que havia d'ésser l'avançada de la Revolució Industrial. Entre una estratègia i l'altra hi havia, sense dubte, el gran punt de coincidència en les mesures liberalitzadores adoptades pel reformisme borbònic.

Ernest LLUCH, *El pensament econòmic a Catalunya (1760-1840)*, 1973. Adaptació

24. **Palau d'Insausti, seu de la Real Sociedad Bascongada de los Amigos del País.**

25. **Font dels Ànecs o font Amics del País, a València.** Aquestes societats van fer algunes obres públiques als llocs on s'implantaven.

30 Llegeix els textos i respon les preguntes següents:

- Què eren les societats econòmiques d'amics del país?
- Quan i on es va fundar la primera societat?
- Localitza geogràficament Baeza i Tudela.
- Qui va impulsar la creació de les societats econòmiques?
- Amb quina finalitat ho va fer?
- A quina ciutat no es va fundar cap societat econòmica durant el segle XVIII? Per què?
- En què van consistir les mesures liberalitzadores del reformisme borbònic?

31 Busca informació.

- Elabora una petita biografia històrica de Pedro Rodríguez de Campomanes.
- Al segle XVIII a Barcelona hi havia alguna institució encarregada del desenvolupament comercial i industrial? Si la resposta és afirmativa, indica'n el nom i elabora'n un treball breu sobre la història i les característiques.

32 Opina.

- El model econòmic agrarista era antagònic a l'industrialista? Argumenta la resposta.

33 **UTILITZA LES TIC.** Consulta el web de la Real Sociedad Bascongada de los Amigos del País *(www.bascongada.org)* i elabora un treball sobre els fundadors i l'aportació que va fer al desenvolupament científic i econòmic de l'època.

ANÀLISI ÈTICA I MORAL. La llibertat, un dels drets fonamentals dels éssers humans

Els il·lustrats entenien la llibertat com un dels drets fonamentals de l'home, és a dir, que era anterior i superior a qualsevol contracte social. Rousseau, Montesquieu i Voltaire, entre molts altres, van reflexionar sobre l'essència del concepte i en van fixar els límits teòrics.

La justificació teòrica dels drets a la llibertat individual i a la resistència a l'opressió va servir per donar sentit moral, polític i jurídic a la lluita contra les pervivències del feudalisme i contra l'absolutisme monàrquic. La ideologia que es va definir a partir de la idea de llibertat va ser el liberalisme.

34 COMPRENSIÓ LECTORA.

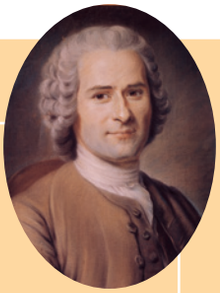

26. Jean-Jacques Rousseau.

L'home ha nascut lliure i, no obstant això, pertot arreu es troba encadenat. [...] Si solament considerés la força i l'efecte que se'n deriva, diria: mentre un poble es veu obligat a obeir i obeeix, fa bé; però en el moment en què es pot desfer del jou, i se'n desfà, encara fa més bé; perquè, recobrant la seva llibertat pel mateix dret que l'hi va ser arrabassada, o el fet de recobrar-la està justificat, o el fet «que l'hi prenguessin» no ho estava.

ROUSSEAU, *Du contract social*, 1762.

Llibertat natural (dret natural), dret que la naturalesa dóna a tots els homes per disposar de les seves persones i béns, de la manera que considerin més convenient per a la seva felicitat, amb la restricció de fer-ho dins dels termes de la llei natural, i sense abusos que perjudiquin els altres homes. Les lleis naturals són, per tant, la regla i mesura d'aquesta *llibertat*, atès que, encara que els homes, en l'estat primitiu de naturalesa, siguin independents els uns dels altres, tots depenen de les lleis naturals, seguint les que han de dirigir les seves accions.

El primer estat que l'home adquireix per la seva naturalesa i que es considera el bé més preciós que pot posseir és l'estat de llibertat; l'home no pot ni canviar-se per un altre, ni vendre's, ni perdre's, ja que, naturalment, tots els homes neixen lliures, és a dir, sense submissió a la potestat de cap amo, i ningú hi té dret de propietat.

Encyclopédie, 1751.

Què és la llibertat? - [...] la llibertat política no consisteix a fer el que un vulgui. En un estat, és a dir, en una societat en què hi ha lleis, la llibertat només pot consistir a poder fer el que es vol i a no estar obligat a fer el que no es vol.

MONTESQUIEU, *De l'esprit des lois*, 1747.

27. Charles Louis de Secondat, senyor de La Brède i baró de Montesquieu.

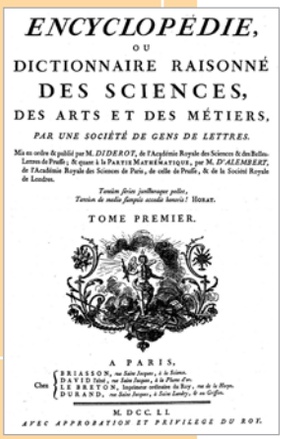

28. Portada de l'*Encyclopédie*, 1751.

35 Extreu informació dels textos.

- Indica la idea més important de cada text.
- Segons el text de Rousseau, està justificada la resistència a l'opressió? Argumenta la resposta.
- Segons el text Montesquieu, en què consisteix la llibertat?
- Segon el text de l'*Encyclopédie*, on són els límits de la llibertat?
- Quines conseqüències socials i jurídiques es deriven de les reflexions de l'últim paràgraf del text de l'*Encyclopédie*?

36 Respon les preguntes.

- Al segle XVIII, tots els individus eren lliures? Si és necessari, busca informació i argumenta la resposta.
- Què entenien els il·lustrats per estat de naturalesa?
- Per què era molt important que la llibertat fos considerada un dret natural?
- Actualment, les societats dels països desenvolupats són plenament lliures? Raona la resposta.

Un drama històric: *Un soñador para un pueblo*

Leopoldo de Gregorio, marquès de Squillace, va néixer a Messina (Sicília) el 1741. Al llarg de la seva vida va ocupar diferents càrrecs en l'administració de Carles III. Una disposició sobre la indumentària tradicional de la població, publicada a Madrid el 10 de març de 1766, va donar lloc a l'esclat d'un motí popular a la capital espanyola. Les disposicions establien que la població havia de substituir el barret rodó d'ala ampla pel barret de tres puntes i la capa llarga per la capa curta. Qui no ho fes, hauria de pagar una multa o anar a la presó. Durant els fets, la multitud va saquejar la casa de Squillace, que va haver de marxar del país. Sobre el motí de Squillace l'autor espanyol Antonio Buero Vallejo va escriure el drama *Un soñador para un pueblo*.

ESQUILACHE […] En cambio, he conseguido otra cosa que tú mismo me sugeriste. (*Toma uno de los dos papeles y se acerca.*) Mira.

ENSENADA. (*Sin levantar la cabeza, con una resignada sonrisa.*) Capas y sombreros.

ESQUILACHE. Ecco! El bando que descubrirá las caras; el bando que evitará tanto crimen y tanta impunidad. Un buen tanto en la partida emprendida, ¿eh? Un poco más de higiene en los cuerpos y en las almas. Los madrileños parecerán al fin seres humanos, en lugar de fantasmones. (*Se sienta en el otro sillón. Confidencial:*) El Consejo de Castilla lo ha pretendido suavizar, retrasar… Alega que no es prudente violentar una costumbre, aunque sea mala. ¡Pero se ha intentado muchas veces, y ya es hora de demostrar a estos tercos que no sólo se exhorta, sino que se manda! ¿No crees? (*Un silencio*) Perdona. Comprendo que el momento no es bueno para que te alegres de nada. (*Se levanta y devuelve el papel a la mesa.*)

ENSENADA. Perdona tú. Has hecho perfectamente: esa medida se echaba de menos desde hace años, y ya es hora de aplicarla con mano dura. (*Se levanta y se acerca.*)

ESQUILACHE. Pero si no se trata de mano dura…

ENSENADA. No se puede reformar de otro modo. Recuerda nuestra divisa: «Todo para el pueblo, pero sin el pueblo.» El pueblo siempre es menor de edad.

ESQUILACHE. (*Lo mira con curiosidad.*) No me parece que les des su verdadero sentido a esas palabras… «sin el pueblo», pero no porque sea siempre menor de edad, sino porque todavía es menor de edad.

ENSENADA. (*Sonríe*). No irás lejos con esas ilusiones. Yo las perdí hace veinte años. ¿Es que han dado nunca la menor muestra de comprender? ¿Te agradecen siquiera lo que haces por ellos? Les has engrandecido el país, les has dado instrucción, montepíos, les has quitado el hambre. Les has enseñado, en suma, que la vida puede ser dulce… Pues bien: te odian.

[…]

Antonio Buero Vallejo,
Un soñador para un pueblo, 1958.

29. *Un episodio del motín de Esquilache*, obra de José Martí y Monsó (1864).

37 COMPRENSIÓ LECTORA. Llegiu individualment el diàleg. Si és necessari, busqueu informació addicional i, després, formeu grups de tres persones, comenteu el contingut i contesteu les preguntes següents:

- Qui era Squillace?
- Qui era Ensenada?
- Quines mesures va adoptar Squillace?
- Les mesures adoptades pel ministre, com afectaven els costums de la població?
- Quina era la intenció de les mesures?
- Quina era la funció del Consejo de Castilla?
- Què significa «Todo para el pueblo, pero sin el pueblo»?
- Quina diferència hi ha entre el plantejament d'Ensenada i el de Squillace?

38 APRENENTATGE COOPERATIU. Organitzeu un debat.

- Dividiu la classe en quatre grups. El primer representarà la visió de Squillace, el segon la d'Ensenada, el tercer la dels sectors contraris als canvis i el quart s'encarregarà de l'organització, direcció i conducció del debat.
- Prepareu una versió reduïda de l'obra de Buero Vallejo i representeu-la. Demaneu ajuda als professors d'història i de literatura del vostre centre.

ET RECOMANEM

Un llibre:
Jaume CABRÉ, *Senyoria,* 1991.

Una pel·lícula
Barcelona 1714, dirigida per Anna M. Bofarull, 2014.